

PRIMERI DOBRE PRAKSE

HELENA DE KARINA

Trajnostne bralne kompetence: povezovanje književnosti in literarne vzgoje z vzgojo za trajnost in trajnostni razvoj

Povezovanje književnosti in trajnostnega razvoja

Književnost spreminja in bogati naša življenja, mlade uči videti svet z drugačnimi očmi. Poleg neizogibnega pomena za kulturo je pomembna tudi njena vloga v družbi, zato je treba premišľevati in v pouk vključevati nove pristope in modele dela, ki spodbujajo branje, prav tako pa razvijajo divergentno mišljenje, ustvarjalnost in kritičnost. V besedilu bomo prikazali način, s katerim lahko literaturi pripišemo osrednjo vlogo pri krepitvi družbene solidarnosti, odgovornosti in povezanosti, kar je nujen predpogoj vsakega trajnostnega razvoja. Na dinamičnem kulturnem področju prihaja do številnih in hitrih ustvarjalnih sprememb, ki jih je treba vključevati v poučevanje. Književnosti se odpirajo nove tehnologije, formati, načini pripovedovanja in strukturiranja. Usmerjanje v pozitivne vidike uporabe digitalnih orodij, spletno sodelovanje, uvajanje virtualnih vsebin ter njihovo digitalno dostopnost, vendar ne na račun dejavnosti v živo ali na prostem, spodbuja in širi domet trajnostnega razvoja med mladimi. V skladu s tem je hrvaška Prva reška gimnazija izvedla projekt *Zelena lektira: Jabolko za srce*. Projekt povezuje književnost in trajnostni razvoj z namenom razvoja bralne, zelene in digitalne pismenosti. Temelji na humanističnem pristopu k družbenim problemom in zamisli, da je z razvojem domišljije in kritičnega mišljenja študente in mlade mogoče učinkoviteje motivirati za družbeno delovanje v skladu s univerzalnimi etičnimi načeli. Čeprav se povezovanje književnosti in trajnostnega razvoja zdi nenavadno, razen na tematski ravni, ki smo se ji v tem primeru namenoma izognili, za takšno povezavo obstaja idejna utemeljitev, izhodišče pa se nahaja v filozofiji Marthe Nussbaum (2019), ki trdi, da je znanstveni pristop brez vpliva kulturne dediščine, temeljnih osebnih prepričanj, želja in interesov pripeljal do spoznanj, ki so ločena od človeka, in da je treba zato razmišľati o koristnosti domišljije, o narativih, o retoričnih in literarnih oblikah, v katere je ta argument mogoče učinkovito umestiti. Repertoar literarnih del, uporabljenih pri Zeleni lektiri, je usklajen s cilji predmetnega učnega načrta in zajema različna literarna obdobja, zvrsti in vrste, s tematskimi in idejnimi povezavami se učenci aktivno ukvarjajo tako z diahronim kot sinhronim pristopom k literarnim besedilom, kar prispeva k pristni bralni izkušnji oziroma razvija nove načine podajanja in interpretacije literature. Poleg tega je bila z vključitvijo Zelene mreže aktivističnih skupin, organizacijo ZMAG in Recikliranega posestva Vukomerić v zasnovo in izvedbo projekta učencem ponujena možnost izkustvenega učenja na Recikliranem posestvu Vukomerić.

To je v kontekstu organizacije pomenilo veliko neliterarno podporo projektu, kar je pomembno za družbeno prakso trajnostnega razvoja v Republiki Hrvaški. To sodelovanje je ustvarilo zanimivo sodelovanje med šolo kot javno institucijo za formalno izobraževanje in organizacijo ZMAG kot predstavnikom neformalnega izobraževanja iz civilnodružbenega sektorja na področju trajnostnega razvoja. Pouk v naravi na posestvu Vukomerić je prinesel dvoje: dodatno obogateno bralno izkušnjo učencev, pa tudi razumevanje in uporabo ciljev trajnostnega razvoja v vsakdanjem življenju. Dejavnosti, ki so potekale v času trajanja projekta, so bile različne: delavnice, razprave in pogovori, predavanja, izkustveno učenje ... Dinamična izmenjava dejavnosti je pripomogla k zanimivosti in živahnosti pouka, znanje z obeh področij pa se je na ta način vzporedno poglobljalo, pogosto tudi v kontekstu aktualnih družbenih vprašanj. Glede na to, da so prav otroci in mladi prihodnost trajnostnega razvoja, je nujno treba spodbujati njihovo intelektualno in kulturno radovednost ter v letih odrasčanja razvijati zanimanje za književnost, pa tudi za ohranjanje sveta, ki je naš dom. Na ta način jim bomo zagotovili izkušnje, znanja in veščine, s katerimi bodo pridobili sposobnosti presoje v eksploziji različnih informacij, ki jih vsak dan obkrožajo. Projekt so učenci zelo dobro sprejeli, razlog za to pa je tudi v tem, da bralno izkušnjo nadgrajuje z družbeno pomembnimi in aktualnimi temami ter se tako povezuje z vsakdanjim življenjem mladih, torej z učenci. S tem šola potrjuje svojo javno vlogo, uresničuje pa se tudi potreba po vzgoji in izobraževanju učencev na področju državljske vzgoje.

Projekt je bil prepoznan kot dragocen ne le na pristojnem ministrstvu za znanost in izobraževanje, ampak tudi na mednarodni ravni. Svetovna knjižničarska organizacija IFLA ga je uvrstila na svoj globalni zemljevid projektov, ki povezujejo trajnostni razvoj in književnost oziroma knjižnice. Tako je projekt Zelena lektira poleg Narodne in univerzitetne knjižnice iz Zagreba edini hrvaški prispevek na svetovnem zemljevidu projektov trajnostnega razvoja organizacije IFLA.

Jabolko za srce – konceptualni pristop k načrtovanju in izvedbi projekta

Povezovanje književnosti in trajnostnega razvoja temelji na humanističnem pristopu. Literarna vzgoja bi morala temeljiti na večpomenskosti kot značilnosti literarnih besedil in svobodi bralčeve interpretacije ob srečanju s prav temi besedili. Prav v tem konceptu se odpira prostor za dialog literarnih kompetenc z določeno skupino kompetenc za trajnostni razvoj, kar je končni cilj projekta Zelena lektira: Jabolko za srce – povezovanje tudi tistega, kar se morda zdi nemogoče povezati. Moč besed, zgodb in slik pri učencih spodbuja razvoj imaginacije in ustvarjanje internaliziranih misli ter čustev, povezanih z vprašanji trajnostnega razvoja. Vodi tudi do intrinzične motivacije za delovanje v skladu s cilji trajnostnega razvoja, hkrati pa je lažje opaziti povezavo med njihovimi tremi področji: družbo, gospodarstvom in okoljem. Povezava na videz nepovezanih področij, kot sta književnost in trajnostni razvoj, je simbolni model povezanosti človeka oziroma družbe in narave. Branje literarnega besedila oblikuje bralčeva prepričanja in stališča. Branje romanov, dram, pesmi, ki opisujejo ekocentričen, trajnostni pogled na svet, predstavlja svojevrstno podporo prehodu v trajnostno naravnano družbo: književnost nam ponuja globoke in bogate upodobitve nečloveškega, nas uči ekološko prijateljskega stanja na načine, kot jih ostala besedila in mediji ne zmorejo. Ta zamisel želi dokazati, da lahko učenci tudi z literarno vzgojo postanejo zavedni državljani. O ciljih trajnostnega razvoja je

mogoče poučevati v okviru humanistike, v tem primeru hrvaškega jezika in književnosti, z interdisciplinarnim pristopom in povezovanjem predmetnih ciljev s cilji medpredmetne teme Trajnostni razvoj. Za osrednji motiv projekta smo izbrali simbol jabolka, ki je pomensko pomenljiv in funkcionalen tako v literaturi kot tudi pri trajnostnem razvoju. Zaradi svoje univerzalne kulturne in zgodovinske simbolike je bilo kot rdeča nit izbrano jabolko. Pomen jabolka za projekt izraža že njegova omemba v samem naslovu, jabolku pa je dodan pripis »za srce«, ki je parafraza pregovora o pomenu jabolka za zdravje. V tem primeru gre za prisodobno psihološkega, čustvenega in mentalnega zdravja človeka, ki je hkrati predpogoj in končni cilj vsakega trajnostnega življenja na Zemlji.

Projekt Zelena lektira smo načrtovali v treh delih:

1. Delo z literarnimi besedili in ogled filma z imaginativno povezavo s cilji trajnostnega razvoja.
2. Izkustveno učenje: pouk na prostem na Recikliranem posestvu Vukomerić.
3. Vrednotenje predstavitev učencev.

V prvi fazi razumevanje ciljev trajnostnega razvoja temelji na čustvenih odzivi, doživetih ob branju literarnih del in ogledu dokumentarnega filma *Medena dežela*, nato pa v literarnoteoretični analizi v kontekstu ciljev trajnostnega razvoja. V drugi fazi so učenci dotedanje dejavnosti nadgradili s poukom v naravi na Recikliranem posestvu Vukomerić, kjer je poleg izkustvenega učenja o tem, kako deluje trajnostni razvoj, predaval tudi dr. sc. Dražen Šimleša. Tretja faza je bila faza vrednotenja, v kateri so učenci samostojno izdelali predstavitve po vnaprej določenih smernicah in rubrikah, in sicer z uporabo različnih digitalnih orodij po lastni izbiri. Projekt je torej poleg realizacije predmetnih ciljev in ciljev medpredmetne teme Trajnostni razvoj razvijal tudi bralno in digitalno pismenost učencev.

Prva faza projekta je bila razdeljena na štiri tematske sklope:

1. Večpomenskost simbola jabolka.
2. Preproste prozne oblike iz korpusa ustnega slovstva in svetopisemska besedila.
3. Sodobna literarna dela, lirika in esej (Danijel Dragojević, *Svoboda*; Karl Ove Knausgaard, *Jabolka* in *Okvirji*, *Ose*, *Pliskavice* iz tetralogije letnih časov, knjiga *Jesen*).
4. Dokumentarni film *Medena dežela* (r. Tamara Kotevska, Ljubo Stefanov).

V prvem delu projekta so se učenci ukvarjali s simboliko jabolka. Interpretirali so pomen razumevanja večpomenskosti v književnosti, simbolov kot stilskih figur, spoznanja pa so prenašali tudi na situacije iz vsakdanjega življenja. Opazovali so, kako kontekst vpliva na ustvarjanje pomena, dvojno večpomenskost jabolka, tako pozitivno kot negativno, komentirali so odvisnost simbolnega pomena od različnih okoliščin in perspektiv, pri tem pa kronološko razvijali analizo simbolike jabolka od svetopisemskega jabolka do jabolka podjetja Apple.

V drugem delu prve faze je sledilo branje preprostih proznih besedil iz korpusa ustnega slovstva z motivom jabolka. Brali so mite, legende, pravljice in pregovore. Po analizi besedila glede na značilnosti literarnih vrst in pomena jabolka v prebranjem besedilu so učenci dobili nalogo razširiti pomensko polje simbolike jabolka,

vendar tokrat v okviru ciljev trajnostnega razvoja. Samostojno so izbrali enega od ciljev in interpretacijo utemeljili na izbrani koncept trajnosti. Pri tem jim je bilo omogočeno široko razmišljanje, razvijanje izzivalnega imaginarija in dialog s predlaganimi cilji trajnostnega razvoja in možnimi pomeni motiva jabolka. Enak metodični pristop smo uporabili pri svetopisemskih besedilih z motivom jabolka.

Motivi jabolka v sodobni literaturi, natančneje v besedilih, ki so jih učenci brali, torej v pesmi *Svoboda* Danijela Dragojevića, pa tudi v Knausgaardovem eseju *Jabolka*, predstavljajo lahko berljive simbole svobode, preproste metafore, prav ta lahkotnost prepoznavanja pomena pa je pri učencih odprla novo vprašanje in jim naložila nalogo poiskati in najti odgovore na vprašanje: Kaj je svoboda v kontekstu trajnostnega razvoja? Ob pisanju razpravljalnega besedila, ki se je kazal kot logična izbira, usklajena z elementi diskurzivnih oblik Knausgaardovih besedil, so oblikovali svoje mnenje o njem, kasneje pa so ga izpilili z izkustvenim učenjem na Recikliranem posestvu Vukomerić oziroma s predavanjem in pogovorom z dr. sc. Draženom Šimlešo. Pred izletom na posestvo Vukomerić so si v okviru programa Šola v kinu reškega Art-kina ogledali dokumentarni film *Medena dežela*. Film problematizira sodobni odnos človeka do narave, brezvestno izkoriščanje v slepi tekmi za čim večjim dobičkom, poudarek pa je na pomenu trajnostne uporabe vse redkejših naravnih virov. Na posestvu Vukomerić so lahko učenci svoje znanje o trajnostnem razvoju preskusili tudi z virtualnim lovom na zaklad z aplikacijo Actionbound.

Zadnja faza projekta je bilo ocenjevanje. Način ocenjevanja predstavitev je bil z učenci vnaprej dogovorjen. Kvantitativna oblika ocenjevanja, pri kateri so odgovori implicirani vnaprej, v tovrstnem projektu ni bila mogoča, saj sta temelj cilja projekta razvoj kritičnega mišljenja in sočutnega imaginiranja. Učenci so bili razdeljeni v skupine, vsaka skupina pa je na platformi Teams dobila svojo mapo. Posamezni člani skupine so dobili vsak svojo mapo za nalaganje priponk, potrebnih za izdelavo predstavitve. Skupna mapa je bila zasnovana kot repozitorij gradiv, ki bi učiteljem olajšajo spremljanje posameznih prispevkov k delu skupine oziroma izdelavi predstavitve. Obliko in medije predstavitve so si učenci lahko poljubno izbirali, vendar je morala predstavitev poleg besedilnega in vizualnega gradiva vključevati tudi zvočne posnetke. Predstavitve so izdelali po vnaprej določenih smernicah, ki so usklajene s cilji dela in vrednotenimi rubrikami. Presenetljiva je bila predvsem raznolikost medijev, ki so jih izbrali za predstavitev projekta Jabolko za srce, kar kaže na visoko stopnjo digitalne pismenosti učencev in zanimanje za multimedijske oblike izražanja. Posneli so video, podcast, ustvarili infografiko in zvočno e-knjigo, digitalne plakate in celo predstavitev Genially.

Zaključek

Cilji trajnostnega razvoja v dialogu z osebnimi zgodbami in poezijo vključujejo čustva učencev, kar pri učencih vodi k ponotranjenju njihovih ciljev. Bolj čustveno angažiran način učenja o trajnostnem razvoju je lažje doseči pri predmetih s humanističnega področja, čeprav se učitelji teh področij s tem redko ukvarjajo, razen občasno na tematski ravni, s čimer pa se v polnem smislu ne uresničuje transformativno poučevanje, ki ob bralni pismenosti vodi k razvoju državljanske odgovornosti, omogoča podporo zavestni izbiri življenjskega sloga in moralnim odločitvam o lastni identiteti ter njeni povezanosti z družbo, gospodarstvom in okoljem.

■ PREVOD ZAVOD PREVAJALNICA